

15 år med EØS

FAGFORBUNDET

Evaluering av EØS-avtalen

Avtalen om Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS) har i femten år knyttet Norge til EU. Avtalen har blitt kritisert fra flere hold, både fra EU-tilhengere og EU-motstandere. Det hevdes at EØS på den ene sida betyr at vi «er medlem av EU uten stemmerett». Vi må finne oss i alt som EU vedtar uten at vi får være med på å bestemme. På den andre sida hevdes det at avtalen blir «mindre og mindre verdt» fordi EU utvikler politikk på stadig flere områder som ikke omfattes av EØS-avtalen.

EØS-avtalen oppfattes av mange som avgjørende for norsk økonomi – og av andre som et plagsomt demokratisk problem. Likevel finnes det ikke noen bred offentlig analyse av EØS-avtalens fordeler og ulemper i forhold til norske interesser og verdier.

Uansett hva man måtte mene om EU eller EØS må det være i alles interesse å få et høyere kunnskapsnivå om denne etter hvert svært omfattende avtalen. En totalevaluering vil få fram både de positive og negative sidene av EØS, en vurdering av reservasjonsretten – som enda ikke er brukt – og av hvilke alternativer som kan tenkes til denne helt spesielle avtalen.

Med dette notatet ønsker vi å komme med noen innspill i forhold til områder vi mener det er viktig å belyse i en slik vurdering. Tiltak for å sikre norske arbeidsplasser, den norske velferdsmodellen og fagbevegelsens posisjon i det norske samfunnet er noe av det vi ønsker å fokusere på.

God lesning!

Heming Olaussen
Nei til EU

Stein Guldbrandsen
Fagforbundet

Til vurderingen av EØS-avtalen

EØS-avtalen – hva burde vi ha visst om den?

«De grunnleggende bestemmelsene om de fire frihetene i det indre markedet får større konsekvenser enn mange trodde.» (Daværende ESA-president Knut Almestad til Dagens Næringsliv 11.9.01)

Sammendrag

I St.meld. nr. 27 (2001–2002) – Om EØS-samarbeidet 1994–2001 – trakk Bondevik II-regjeringen fram bare én svakhet ved EØS-avtalen: *«En svakhet ved avtalen er at den gir Norge begrenset innflytelse på utviklingen av det som blir felles regelverk.»*

Det fins en annen svakhet som er langt mer iøynefallende. EØS-avtalen betyr at vi mister den politiske handlefriheten over et bredt register av aktuelle virkemidler:

- Utenfor EØS ville vi sluppet EØS-reglene for offentlige innkjøp og byggeoppdrag. Kommuner, fylkeskommuner og statlige etater kunne på fritt grunnlag vurdert når anbud var fordelaktig – og hva slags anbud som var ønskelig i det enkelte tilfelle (EØS-anbud, nordisk anbud eller norsk anbud).
- Utenfor EØS ville vi sluppet å følge EØS-reglene for oppdrag ute på olje- og gassfeltene og for leveranser til offshore-virksomheten langs norskekysten.
- Utenfor EØS kunne vi sett bort fra EUs olje- og gassmarkedsdirektiv og videreutviklet den formen for samfunnsmessig styring som andre oljenasjoner gjerne skulle ha kopiert.
- Utenfor EØS kunne vi utformet distriktpolitikken ut fra norske behov.
- Utenfor EØS kunne vi satt strengere helse- og miljøkrav til produkter enn EU hvis vi mente det var gode grunner for det – og ellers følge EUs regelverk
- Utenfor EØS kunne vi skjermet oss fra liberaliseringskrav som vi ikke ser oss tjent med, for eksempel kravene om full konkurranse om post- og jernbanetjenester.
- Utenfor EØS kunne vi ha skjermet norske banker og forsikringsselskap mot å tape markedsandeler på det norske markedet – hvis det var viktig for oss.
- Utenfor EØS kunne vi opprettholdt alle konsesjonslovene våre, også hjemfallsretten for kraftverk i sin opprinnelige form.
- Utenfor EØS kunne vi på fritt grunnlag utformet regler for kjønnskvolter og likestilling som ingen EU-regler kunne sette til side.

Denne lista kunne gjøres mye lengre, men peker på den grunnleggende virkningen av EØS-avtalen. Noen av punktene påfører norsk samfunnsøkonomi tap som kan tallfestes eller der størrelsesordenen på tapet i det minste kan anslås.

I kroner og øre er ulempene ved EØS-avtalen størst i olje- og gassutvinningen.

Kombinert med anbudskravene betyr oljedirektivet (fra 1995) at norske leverandører og operatører over tid taper markedsandeler på norsk sokkel og at konsesjonsvilkår som sikret utvikling av norsk oljekompetanse og norsk oljeforskning ikke kan stilles.

Gassmarkedsdirektivet har som formål å styrke gasskjøperne slik at prisen på gass kan presses nedover, og Olje- og energidepartementet var i følge Dagens Næringsliv (31.1.01) forberedt på et årlig tap på så mye som 9 milliarder kroner. Til sammenlikning: Den samlede tollbelastningen på eksporten av fisk til EU er i underkant av en halv milliard kroner.

Den viktige forskjellen på EØS-avtalen og den gamle frihandelsavtalen er likevel ikke de økonomiske konsekvensene, men de kraftige inngrepene som EØS tvinger fram mot handlefriheten til folkevalgte organ på alle nivåer.

4

Det er EU som fastlegger hvordan offentlige etater skal opptre når de kjøper varer og tjenester, hvilke miljø- og helsekrav vi kan stille til mat vi spiser og til varer vi bruker – og som øker presset i arbeidslivet med store sosiale og helsemessige konsekvenser.

Ikke på noe punkt øker EØS-avtalen norsk handlefrihet til å gripe inn mot uheldige virkninger av markeds konkurransen. Dette er den grunnleggende svakheten ved EØS-avtalen. Mangel på fri flyt av varer, tjenester og kapital er i dag ikke noe viktig samfunnsproblem. EU retter derfor systematisk oppmerksomheten i feil retning. Gjennom EØS-avtalen tvinges norske myndigheter til det samme.

Disse ulempene er i liten grad trukket fram i den norske litteraturen om denne avtalen. Det er derfor all mulig grunn til å etterlyse en grundigere vurdering av ulempene og en systematisk avveining av fordeler og ulemper i forhold til hverandre.

Den viktige forskjellen på EØS-avtalen og frihandelsavtalen med EU fra 1974 er ikke de bagatellmessige forskjellene i markedsadgang for vareeksporten vår, men det omfattende regelverket som Norge forpliktet seg gjennom EØS-avtalen. Det ville være viktig å få en vurdering av de ulike sidene av dette regelverket felt for felt.

Det er derfor gode grunner for å oppfordre regjeringen til å oppnevne et bredt sammensatt offentlig utvalg som på et forskningsbasert grunnlag utarbeider en offentlig utredning (NOU) om erfaringene med EØS-avtalen. Utredningen bør følges av en stortingsmelding i løpet av neste stortingsperiode.

1. Forspillet til EØS

I mars 1989 gikk de 6 daværende EFTA-landene (Norge, Sverige, Finland, Island, Østerrike og Sveits) sammen om en erklæring om at de ønsket en avtale med EU som kunne gi «*en størst mulig realisering av fri bevegelse av varer, tjenester, kapital og personer*». (Oslo-erklæringen av 15. mars 1989)

Det hadde ikke vært noen offentlig debatt om å forplikte Norge på en slik måte. «*Fri bevegelse av varer, tjenester, kapital og personer*» var kjernen i det EU som flertallet av de norske velgerne avviste ved folkeavstemningen i 1972. Innholdet i erklæringen var heller ikke klarert med Stortinget.

Forhandlingene om en slik avtale tok til i april 1990. Som grunnlag for forhandlingene måtte EFTA godta hele det lovverket og alle de rettsavgjørelser som sikrer EUs frie flyt av varer, tjenester, kapital og arbeidskraft inkludert etableringsretten og konkurransereglene.

Forhandlingsresultatet forelå i mars 1992. Stortinget godkjente EØS-avtalen 16. oktober 1992 med stemmetallene 130-35. Avtalen innebar at Norge på visse områder avsto suverenitet til overnasjonale organ, bl.a. til EFTA-domstolen. Godkjenningen av avtalen måtte derfor skje med 3/4 flertall i henhold til Grunnlovens § 93, dvs. med minst 124 stemmer i Stortinget.

EF-domstolen reagerte på enkelte sider ved avtalen slik at nye forhandlinger måtte til. Den endelige EØS-avtalen ble godkjent av Stortinget i april 1993.

2. Generell innledning

EØS-avtalen er blitt en verkebyll i norsk politikk. Den kritiseres stadig heftigere også fra mange av dem som i 1992 ville ha denne avtalen. De hevder at EØS på den ene sida betyr at vi «*er medlem av EU uten stemmerett*». Vi må finne oss i alt som EU vedtar uten at vi får være med på å bestemme. På den andre sida hevdes det at avtalen blir «*mindre og mindre verdt*» fordi EU utvikler politikk på stadig flere områder som ikke omfattes av EØS-avtalen.

Samtidig blir strømmen av EØS-saker stadig striere, og virkningene av EØS-avtalen blir tydeligere på stadig flere områder. Overvåkingen fra ESA i Brussel blir stadig mer nærgående og tvinger norske myndigheter til retrett i sak etter sak der en trodde en kunne legge gode hensikter, sosiale hensyn og demokratiske beslutninger til grunn.

Den var omstridt og heftig diskutert da den ble inngått i 1992. Fire partier, Kristelig Folkeparti, Fremskrittspartiet, Senterpartiet og SV stemte i juni 1992 for at det skulle holdes folkeavstemning om EØS-avtalen.

EØS-avtalen oppfattes av mange som avgjørende for norsk økonomi – og av de fleste som et plagsomt demokratisk problem. Det er derfor påfallende at det ikke fins noen bred offentlig analyse av EØS-avtalens fordeler og ulemper i forhold til norske interesser og verdier.

De viktigste bidragene til en analyse er allerede flere år gamle:

- Dag Harald Claes/Bent Sofus Tranøy (red): «*Utenfor, annerledes og suveren? Norge under EØS-avtalen*», 1999
- Dag Seierstad: «*Ut av EØS?*», Nei til EU, 2002
- Espen Barth Eide, Dag Harald Claes, Hanne Ulrichsen, Asle Toje: «*Norge og EU: Medlemskap, EØS eller 'sveitsisk løsning'*» NUPI.2003
- Jon Erik Dølvik/Anne Mette Ødegård: *Ti år med EØS-avtalen. Konsekvenser for norsk arbeidsliv og fagbevegelse*, FAFO 2004

Høsten 2002 la Bondevik II-regjeringen fram en stortingsmelding som tok for seg EØS-samarbeidet fra 1994 til 2001 (St.meld. nr. 2001–2002). Denne stortingsmeldingen gir en oversikt over hva EØS-avtalen omfatter, hvordan den endres og hvordan norsk forvaltning arbeider med EØS-saker. Den gir derimot ingen systematisk vurdering om hvilke virkninger EØS har på det norske samfunnet, på økonomien vår, på arbeidslivet vårt, på miljøet vårt og på maten vår. Meldingen etterlater derfor langt flere spørsmål enn svar.

2.1 Markedsadgangen

I den politiske debatten om EØS-avtalen framheves det stadig at den sikrer markedsadgangen til EUs indre marked. I St.meld. nr. 27 (2001–2002) ble det sagt slik: EØS-avtalen «*har vist sin styrke ved å sikre norsk industri likeverdig adgang til EUs indre marked*». (s. 10)

Det er isolert sett riktig, men det er like sant om den markedsadgangen som frihandelsavtalen med EU ga fram til 1994 og om den markedsadgangen som dagens WTO-regler ville sikre Norge i forhold til EU om EØS ikke fantes.

2.1.1 Forholdet til frihandelsavtalen av 1974.

Frihandelsavtalen med EU innebar at norsk industri fra 1977 hadde tollfrihet på så godt som all eksport til EU. Næringsmiddelindustrien var det eneste unntaket. Det var toll på bearbeidede landbruksvarer (etter norsk ønske) og på bearbeidede fiskeprodukter (etter EUs ønske). Men på alle andre industriprodukter og på alle råvarer var det – etter at overgangsordningene var over i 1977 – full tollfrihet og ingen kvotebegrensninger på handelen med EU.

For industrien vår er EØS-avtalen bedre enn handelsavtalen på to punkter:

- Vår eksport av bearbeidede fiskeprodukter møter lavere tollsatser.
- EU kan ikke ta i bruk anti-dumpingvåpenet mot norsk industri.

Disse fordelene er relativt beskjedne.

Til den første: I St.meld. nr. 27 (2001–2002) anslås det at tollbelastningen på vår eksport av fisk til EU summerer seg til 2–3 prosent av den samlede eksportverdien. (s. 69)

Spørsmål: Er det fortsatt situasjonen?

Til den andre: Det er relativt få eksempler på at EU satte i gang anti-dumpingundersøkelser av norsk industrieksport i perioden før EØS-avtalen trådte i kraft. Fra 1970 til 1992 reiste EU anti-dumping-saker ved seks anledninger, om fiskegarn (1979), fiberplater (1982), ferrosilisium (1983 og 1990), aluminium (1984) og silisiumkarbid (1986).

Saken om aluminium ble henlagt, og i de andre sakene ble norske bedrifter pålagt å selge produktene sine til over en minstepris som EU fastla. Ikke i noe tilfelle ble norske bedrifter ilagt straffetoll.

Faren for dumpinganklager er gått ned siden 1980-tallet. Den norske næringsstøtten er lagt om, bedrifter må i stigende grad betale markedspris for strøm, og WTO stiller langt strengere krav til anti-dumping-tiltak enn hva EU la til grunn på 1980-tallet.

Ulempene i forhold til handelsavtalen fra 1973 er langt flere, og noen av dem er av stor betydning for samfunnsutviklingen i Norge. Men også rent økonomisk kan EØS føre til at vi kommer dårligere ut. (Se avsnitt 3.)

2.1.2 EØS-avtalen i forhold til WTOs regelverk for markedsadgang

Norge og samtlige EU-land er medlemmer av WTO. Dette betyr at både Norge og EU er bundet av WTOs regelverk.

- WTO har generelle regler for hvilken toll industrialiserte land/områder som Norge og EU maksimalt kan ha seg i mellom.
- Regelverket til WTO forbyr medlemsstatene å øke tollsatser på import fra andre medlemsland eller å begrense importen på andre måter på ensidig basis. Siden Norge og EU har hatt tollfrihet seg i mellom på de aller fleste industrivarer, kan ingen av partene gå vekk fra denne tollfriheten – uten etter gjensidig avtale.

WTO-reglene hindrer derfor at EU ensidig kan innføre toll eller andre handelshindringer hvis EØS-avtalen skulle falle bort.

Markedsadgangen til EU er derfor ikke i fare dersom EØS-avtalen skulle sies opp eller falle bort. Det kan bare bli toll på handel mellom Norge og EU hvis en er enig om det på begge sider – og da bare opp til det nivået som WTO ville godta for toll mellom industrialiserte land.

2.1.3 Markedsadgangen gjelder begge veier

I St.meld. nr. 27 (2001–2002) framheves det at norsk industri gjennom EØS-avtalen er sikret «likeverdig adgang til EUs indre marked». Like sant er det at EUs industri er sikret «likeverdig adgang» til det norske markedet.

Denne «likeverdige adgangen» begge veier har ført til at norsk næringsliv har tapt markedsandeler hjemme, og at få norske næringer utenom olje- og gassnæringen har vunnet markedsandeler på EUs indre marked. Det dreier seg altså om en likeverdighet med slagside.

St.meld. nr. 27 (2001–2002) har ingen informasjon om hvilke markedsandeler norsk næringsliv kan ha vunnet eller tapt på EU-markedet eller på det norske markedet etter 1994. Det ville være nyttig for vurderingen av EØS-avtalen å få en slik oversikt.

2.1.4 Frihandelsavtalene

Som medlem av EFTA får Norge stadig flere frihandelsavtaler med land utenfor EU. Disse frihandelsavtalene er av EFTA-slaget: de omfatter alle vanlige industrivarer, ofte fisk – men følges ikke av et regelverk som tar handlefrihet vekk fra nasjonale og lokale myndigheter.

Med utgangspunkt i slike frihandelsavtaler kunne Norge arbeide for et alternativ til EØS: et EFTA som gradvis tar opp de land som vil ha frihandel av EFTA-slaget både internt i EFTA, mellom EFTA og EU og med flest mulig andre land på denne kloden.

3. Betydningen for norsk økonomi

St.meld. nr. 27 (2001–2002) konstaterte at «det er vanskelig å foreta konkrete beregninger av EØS-avtalens betydning for den økonomiske utviklingen i Norge siden 1994. Dette skyldes i første rekke at utviklingen i norsk økonomi også har blitt påvirket av en rekke andre forhold. Det er umulig å isolere virkningen av EØS-avtalen fra de øvrige forholdene.» (s. 35)

Dette er naturligvis riktig – isolert sett. Det burde likevel være mulig å finne fram til anslag for en del sentrale deler av norsk økonomi. Hvordan kan vi ellers vite om «EØS er av helt avgjørende betydning for norsk økonomi» – slik det hevdes av de fleste som forsvare EØS-avtalen?

Alternativet til EØS-avtalen var i 1992 den frihandelsavtalen Norge hadde med EU siden 1974. Hvis EØS-avtalen falt vekk i dag, ville handelen mellom Norge og EU reguleres av den samme handelsavtalen – med de endringer som regelverket til WTO pålegger både EU og Norge.

3.1 Vareeksporten

Vareeksporten (utenom fisk) til EU ville ikke blitt lavere om vi hadde gått ut av EØS. Fra 1974 hadde vi som alle EFTA-land en frihandelsavtale med EU som ga oss full tollfrihet og fri adgang til EU-markedet for all norsk industri med unntak av næringsmiddelindustrien. Den eneste forskjellen er at EØS-avtalen ikke tillater at EU tar i bruk anti-dumping-våpenet mot norsk industri. (Se avsnitt 2.1.1.)

Derimot rammes viktige deler av verkstedindustrien. Med frihandelsavtalen ville vi sluppet å følge EØS-reglene for oppdrag ute i Nordsjøen og for leveranser til Nordsjøen.

3.2 Oljedirektivet

EU's lisensdirektiv, ofte kalt oljedirektivet, tok vekk alle de styringsmidlene som ble brukt for at oljevirkksomheten skulle komme «*hele det norske samfunnet til gode*» – som det het i Petroleumslovens §3. Alt næringsliv i EU konkurrerer nå om å utvinne olje- og gassforekomstene på lik linje med norsk næringsliv.

Det er den norske stat som har retten til olje- og gassressursene på den norske kontinentalsokkelen. Men staten utvinner ikke olje og gass i egen regi. Det overlates til innen- og utenlandske oljeselskaper gjennom tildeling av konsesjoner.

- Etter petroleumsloven skulle olje og gass fra norsk sokkel ilandføres i Norge hvis ikke myndighetene bestemmer noe annet.
- Staten påla som oftest oljeselskapene en FoU-avtale når konsesjonene ble tildelt. I den forpliktet selskapene seg til at minst halvdelen av den forskning og utvikling som hadde sammenheng med utvinningen på feltet skulle gå til norske forsknings- og utviklingsmiljøer.
- Petroleumsloven ga dem som fikk konsesjon en særlig plikt til å bruke og lære opp norsk arbeidskraft.
- Petroleumsloven krevde at de som ble tildelt konsesjon, skulle lede virksomheten på norsk sokkel fra base i Norge. Norske myndigheter hadde rett til å avgjøre hvor basen skal ligge.

Denne handlefriheten i oljepolitikken forsvant med EØS-avtalen.

Hovedformålet med oljedirektivet var å sikre at konsesjoner blir utdelt etter «*objektive kriterier*». Kontroll over oljeressurser skal ikke brukes til å fremme nasjonale næringsinteresser.

- Statoil kunne ikke lenger sikres minst 50 prosent deltagelse på alle felt.
- Norge kunne ikke lenger bestemme hvilke selskap som skal gå sammen om driften av et oljefelt. Selskapene må selv finne hverandre og gå sammen om en felles konsesjonssøknad.
- Olje- og energidepartementet mistet retten til å peke ut hvilket selskap som skal ha operatøransvaret på feltet.

For Norge har det vært viktig å la Statoil, Hydro og Saga få operatøransvar på en del av oljefeltene. Det bygde opp norsk oljekompetanse og det bidro til økt virksomhet i norsk næringsliv. Statoil, Hydro og Saga ble derfor sluppet til som operatører i langt større grad enn «objektive vurderinger» skulle tilsi.

Oljedirektivet var ikke del av den EØS-avtalen som ble godkjent av Stortinget i oktober 1992, men det forelå et forslag til direktiv som EU ennå ikke hadde vedtatt. Under EØS-debatten i Stortinget markerte både regjeringen, flertallet i utenrikskomiteen, Arbeiderpartiet og Høyre at «om nødvendig bruker vi *vetoretten*» mot oljedirektivet.

Oljedirektivet ble vedtatt av Stortinget i juni 1995. Kristelig Folkeparti, Venstre, Senterpartiet, SV og RV stemte for å bruke reservasjonsretten mot direktivet.

Et klart tegn på at Brundtland-regjeringen også vurderte oljedirektivet som sterkt skadelig for norske interesser, var de iherdige forsøkene på å hevde at EØS-avtalen ikke gjaldt i Nordsjøen. EØS-avtalen gjaldt bare «norsk territorium», og kontinentalsokkelen er ikke del av norsk territorium.

3.3 Eksporten av gass

Gassmarkedsdirektivet ble vedtatt i desember 1997 og trådte i kraft i EU i august 2000. Det ble tatt inn i norsk lov i oktober 2001 og har ført til grunnleggende endringer i gasseksporten fra Norge til EU.

Direktivet har som mål å øke konkurransen på gassmarkedet. Det skal skje på to måter:

- Gasskjøperne skal stå fritt til å velge hvilken gassprodusent de vil kjøpe fra.
- Rørsystemet for frakt av gass skal stå til rådighet for dem som selger og kjøper gass på det nye gassmarkedet.

Hensikten med gassmarkedsdirektivet var å styrke gasskjøperne i EU slik at de kunne få norsk gass billigst mulig. Norge ville derfor miste framtidige gassinntekter som følge av direktivet. I følge Dagens Næringsliv (31.1.01) var Olje- og energidepartementet forberedt på et årlig tap i en størrelsesorden av 9 milliarder kroner.

Fra regjeringshold har det aldri senere vært lagt fram opplysninger som sier noe om hvor stort tapet kan ha vært. Det potensielle tapet ble ikke en gang diskutert i den stortingsproposisjonen som anbefalte Stortinget å godkjenne direktivet, St.prp.nr. 42 (2001–2002).

At det økonomiske tapet kan langt overstiger alle de marginale fordelene norsk næringsliv kan ha hatt av EØS-avtalen på andre områder, gjør dette til en talende taushet.

Fire regjeringer, de to Bondevik-regjeringene, Jagland-regjeringen og Stoltenberg I-regjeringen, gjorde store anstrengelser for å endre innholdet i direktivet. Det er derfor oppsiktsvekkende at St.meld. nr. 27 (2001–2002) ikke sier noe om hva som har vært problematisk med direktivet sett fra norsk side.

Gassmarkedsdirektivet har nå fungert i over sju år, og det bør redegjøres for de økonomiske konsekvensene for norsk gassnæring og hva direktivet betyr for statsinntektene i dag?

3.3.1 Salget av norsk gass

Samtidig som dragkampen sto på om gassmarkedsdirektivet, lyktes EU med å få vekk det såkalte Gassforvaltningsutvalget. Dette utvalget, der de store norske gassprodusentene var blant medlemmene, har samordnet alt salg av gass fra Norge og har bidratt til at gassfeltene kunne utnyttes mer effektivt og at det kunne tas ut høyere priser. Statoil og Hydro trakk seg fra Gassforvaltningsutvalget etter at EU-kommisjonen truet dem med kjempebøter.

Norge behandles dermed – på grunn av EØS-avtalen – helt annerledes enn Russland og Algerie som er de to andre storleverandørene av gass til EU. Russland og Algerie kan organisere salget av gass slik de selv finner det best, uten at EU kan gripe inn.

3.4 Handelen med råvarer og industrivarer

St.meld. nr. 27 (2001–2002) fastslo at handelen med EU vokste kraftig etter 1993 (s. 35). Men handelen med land utenfor EØS-området hadde vokst enda sterkere. For tradisjonelle varer (utenom olje og gass) hadde eksporten til EU og andre EØS-land økt med 6,4 prosent i året, mens eksporten til land utenfor EØS hadde økt med så mye som 10,5 prosent i året.

Det vil være interessant å vite hvordan utviklingen har vært etter 2001?

Dette betyr at det fra 1994 til 2001 fant sted en relativ vridning av norsk handel i retning av land utenfor EØS-området. Men fortsatt var EU den helt dominerende handelspartneren for norsk næringsliv med en handelsandel i 2001 på rundt 70 prosent.

Denne – riktig nok beskjedne – vridningen vekk fra EU viste at Norge etter 1994 hadde en ganske robust handelspolitisk situasjon. Bakgrunnen var naturligvis at varehandelen med EU var liberalisert før EØS-avtalen ble inngått. Handelsavtalen fra 1974 ga eksportindustrien i all hovedsak samme markedsadgang til EU-markedet som EØS-avtalen. Det var derfor ingen grunn til at EØS-avtalen skulle dreie utenrikshandelen vår ytterligere i retning av EU.

Samtidig inngikk Norge i løpet av 1990-tallet en serie frihandelsavtaler både med land i Sentral- og Øst-Europa og med land utenfor Europa (Tyrkia og Israel). Disse avtalene kan ha stimulert handelen med land utenfor EØS-området.

Endelig har handelen med industrivarer også blitt liberalisert innen rammen av WTO og bidratt til lavere toll på eksporten til land utenfor EU- og EØS-området.

3.5 Kraftbransjen – liberalisert før EU

Norge liberaliserte markedet for elektrisk strøm i 1990, flere år før EU tok skritt i samme retning. EUs regelverk har derfor ikke hatt betydning for situasjonen i Norge – med ett viktig unntak: de langsiktige kraftkontraktene som vår kraftkrevende industri har nytt godt av. I disse kontraktene avtales det en pris som ligger under prisen på det vanlige strømmarkedet. Overvåkingsorganet ESA har gått hardt på for å få vekk disse kontraktene.

3.6 Handelen med tjenester

Handelsavtalen fra 1974 omfattet ikke handelen med tjenester. Det gjør derimot EØS-avtalen. Men statistikken over denne handelen var – i følge St.meld. nr. 27 (2001–2002) – så mangelfull at den ikke kunne brukes til å si noe over utviklingen.

Under debatten om EØS-avtalen i 1992 var det vanlig brukt argument for EØS-avtalen at vekstnæringene nå fantes innen tjenesteyting, og at alle disse næringene lå utenfor frihandelsavtalen. Veksten var riktig nok størst innen de formene for tjenesteyting som – i hvert fall den gang – var godt skjermet mot konkurranse fra utlandet. Det gjaldt både den offentlige tjenesteytingen innen utdanning, helsevesen og forvaltning og store deler av den private tjenesteytingen (innen handel og annen nærservice).

EØS-avtalen har hatt mest å si for banknæringen, forsikring, tele, post og veitransport. Mye tilsier at norske selskap innen disse næringene har tapt markedsandeler på det norske markedet, mens det er ytterst tvilsomt om tapet på hjemmemarkedet er blitt kompensert av økte markedsandeler i EU-/EØS-området.

For en vurdering av EØS-avtalen er det derfor viktig å finne ut hva som har skjedd på disse tjenesteområdene.

Det som er utvilsomt, er at EØS-avtalen har hatt kraftige virkninger for de ansatte. Arbeidspresset er økt, og jobbene er blitt mer usikre både i bank, forsikring, post og tele. (Se for eksempel Sissel Trygstad m.fl.: «*Den nye staten. Omfang og effekter av omstillingene i staten 1990–2004*», FAFO 2006)

Da EØS-avtalen trådte i kraft i januar 1994 lå Norge foran EU i å slippe løs konkurranse på telesektoren. Det var bare vanlige telefontjenester som var igjen av telemonopolet. Televerket ble omgjort til aksjeselskapet Telenor i 1994, og det ble full konkurranse om telefontjenestene fra januar 1998.

Telemonopolet ville vært undergravd også om Norge fra 1994 ikke var bundet av EØS-avtalen. Satellitter og trådløs overføring av telesignaler gjorde det mulig å utkonkurrere Televerket fra utlandet uansett hva vi hadde hatt av norsk lovverk.

Innen bank og forsikring var utgangspunktet i 1994 særlig dårlig. Norske banker og forsikringsselskap var så vidt ute av en langvarig krise da EØS-avtalen begynte å virke. Det norske markedet er ikke stort nok til at

utenlandske banker og forsikringsselskap går massivt inn for å sikre seg markedsandeler. Strategien deres er å kapre lønnsomme enkeltkontraktene med norske storkunder. I den grad strategien lykkes, vil konkurransesituasjonen for norske banker og forsikringsselskap svekkes. Det kan i neste omgang føre til at norske banker og forsikringsselskap må tilby alle oss norske «småkunder» dårligere vilkår enn de kunne tilbudt oss under frihandelsavtalen.

I forbindelse med at finansnæringen i alle fall skal granskes nøye i forbindelse med finanskrisen, kan det være naturlig å undersøke om det er gått slik.

3.6.1 Transporttjenester

Veitransporten ble liberalisert gjennom to forordninger fra 1991 og 1993. I løpet av få år ble det full konkurranse om alle transportoppdrag som krysset grenser innad i EU. EØS-avtalen innebar at dette også gjaldt alle transportoppdrag til og fra Norge.

Fra 1998 er det full konkurranse også om innenlandske transportoppdrag. Etter hvert som bilavgiftene harmoniseres, blir lønn og sikkerhet salderingspostene i den knivskarpe konkurransen både for utenlands- og innenlands-transportene

EØS-avtalen skulle gi norsk veitransport nye muligheter ute i Europa. Men som overalt ellers er markedsadgangen under EØS-avtalen et tveegget sverd.

Det hevdes at før EØS var annenhver lastebil over Svinesundsbrua norsk. I løpet av kort tid ble to tredjedeler av lastebilene utenlandske. Hva sier statistikken nå?

Konkurransen om flyrutene har ført til flere avganger og lavere flypriser i Sør-Norge. I Nord-Norge har prisene derimot gått kraftig opp.

3.7 Handelen med landbruksvarer

Handelen med matvarer hører i prinsippet ikke inn under EØS-avtalen. For matvarer har Norge derfor samme tollbeskyttelse på import fra EU som på import fra andre deler av verden.

EØS-avtalen omfatter likevel en protokoll (Protokoll 3) der formålet er å øke handelen med landbruksvarer gradvis mellom Norge og EU. Det skal skje gjennom regelmessige forhandlinger om gjensidige tollnedsettelse.

Protokoll 3 ble under EØS-debatten i 1992 begrunnet med at handelen skulle øke på balansert vis, at den skulle øke noenlunde like mye begge veier. Det har ikke skjedd. St.meld. nr. 27 (2001–2002) fastslo at «*handelsstatistikken viser betydelig økning av importen av bearbeidede landbruksvarer til Norge de seneste årene, mens eksporten har vært svakt fallende.*» (s. 53)

Har utviklingen fortsatt i samme spor? Hva er i så fall grunnen til at forutsetningene om balanse brytes så tydelig? Hva har den manglende balansen betydd for norsk landbruk (for de samlede inntektene og for bruksutviklingen)?

3.8 Handelen med fiskeprodukter

EØS-avtalen gir bedre vilkår for eksport av fisk til EU enn handelsavtalen gjorde. Noen fiskeslag har tollfri adgang til EU-markedet (torsk, hyse, sei, kveite og blåkveite). For andre fiskeslag er tollen den samme som under handelsavtalen (laks, makrell, sild, reker, kamskjell og sjøkreps). For de fleste andre produkter ble tollen redusert til om lag 30 prosent av opprinnelig toll.

Den samlede tollbelastningen er likevel ikke stor, mellom 2 og 3 prosent av en total fiskeeksport til EU som i 2001 var på nær 17 milliarder kroner. (St.meld. nr. 27 (2001–2002))

Det kan ha skjedd endringer etter 2001, for eksempel i hva slags fisk vi eksporterer. Oppdaterte tall vil derfor trengs – også som grunnlag for en oppdatert sammenlikning av tollbelastningen mellom EØS-avtalen og handelsavtalen slik den var før 1994.

I en utredning fra 2001 anslås det at med tollsatsene fra handelsavtalen ville den samlede tollbelastningen øke med høyst 940 millioner kroner. (Carl-Erik Schulz og Fritz C. Holte: «Hvor viktig er EØS-avtalens reduksjon av tollene på fisk?», mai 2001) Utenfor EØS er det enkelt å kompensere næringen for dette tapet med virkemidler som da kan brukes.

Tollsatsene i EØS-avtalen er bygd opp slik at tollene blir større jo mer fisken er bearbeidet. Dette er ofte brukt som forklaring på at norsk fisk i stigende grad bearbeides innad i EU. St.meld. nr. 27 (2001–2002) avviste et så enkelt resonnement: «Manglende bearbeiding i Norge har følgelig forskjellige årsaker, og henger blant annet også sammen med eierforholdene i oppdrettsnæringen, lønns- og kostnadsforhold i aktuelle tilvirkningsland og nærhet til markedene.» (s. 10)

En nærmere analyse av slike forhold ville være nyttig – både for debatten om EØS-avtalen og for utformingen av norsk fiskeripolitikk.

3.9 Fortsatt kontroll over fisket – hvis vi vil

Som følge av EØS-forhandlingene (1991) og forhandlingene om medlemskap (1993-94) har det skjedd mange EU-tilpasninger av den norske fiskeripolitikken.

Råfiskloven av 1951 ga salgslag monopol på førstehandsomsetningen av de fleste fiskeslag. Råfiskloven ble i 1992 endra slik at salgslaga ikke lenger kan

bestemme hvem som har rett til å være fiskekjøper. Det er det nå Fiskeridirektoratet som avgjør. Også andre endringer undergraver den innflytelsen fiskerne har hatt over egen næring.

Tilvirkerloven, som regulerte annenhåndsomsetningen, er opphevd, og fiskeeksportloven er endret slik at det nå er fri adgang til å eksportere fisk. Tidligere ble det eksportert i regi av eksportutvalg for ulike fiskeslag og fiskeprodukter.

Sjøgrenseloven ble endret slik at utenlandske fiskebåter får levere fisk i Norge på samme vilkår som norske. Tidligere var det bare i særlige tilfelle at de kunne få levert fisk i Norge.

Det bør utredes hvilken betydning disse endringene har hatt på norsk fiskerinæring, og om det utenfor EØS ville være ønskelig å omgjøre noen av dem.

15

For fiskerinæringa er EØS-medlemskap særlig forskjellig fra EU-medlemskap på to områder:

1. Forvaltningen av fiskeressursene er fortsatt et norsk ansvar.
2. Norge kan fortsatt opptre på egen hånd i internasjonal havpolitikk og fiskeripolitikk.

Det siste er særlig viktig fordi Norge og EU på så mange måter har motstridende interesser i hav- og fiskeripolitikken. Norge slåss for kyststatenes interesser, mens EU slåss for å begrense dem mest mulig.

3.10 Kampen om lakseeksporten

Norske lakseoppdrettere har produsert billigere enn oppdrettere i Skottland og Irland. Konkurrentene hevder at norske oppdrettere driver prisdumping og har stadig krevd mottiltak mot norsk laks. EU har derfor fra tid til annen innført minsteprisregler for norsk oppdrettslaks eller inngått avtaler om minstepriser.

Minsteprisene betydde at eksporten fra Norge vokste langsommere enn den ellers ville ha gjort. Likevel har det vært rom for betydelig eksportvekst.

Minsteprisene har gitt norske oppdrettere gode inntekter de fleste år. De klarte å øke salget fordi etterspørselen etter laks økte, og fordi oppdretterne våre satset på å konkurrere på kvalitet og ikke bare på pris.

Det var antakelig lite hold i anklagene om dumping fra norsk side. Dumping innebærer at varer selges til en pris som ikke dekker produksjonskostnadene – eller at de selges til en lavere pris (i dette tilfelle til EU) enn den prisen de samme selskapene tar ut på andre markeder.

Men norske selskap har gått med til dels store overskudd i den aktuelle perioden, og siden EU har vært den dominerende avtakeren av norsk laks, må salget til EU derfor ha skjedd til priser godt over produksjonskostnadene. Norge fikk medhold i WHO om at anti-dumping-tiltakene til EU var urimelige.

Det mest absurde bak hele konflikten er at kapitalen bak oppdrettsnæringa blir stadig mer tverrnasjonal. Nederlandske selskap eier en stor del av oppdrettsanleggene i Norge, samtidig som norske oppdrettsselskap er tungt inne både i Skottland og Irland. Halvparten av all skotsk oppdrettslaks har lenge vært produsert av norske selskap. Men de tier stille i denne konflikten – i frykt for å stemples som «unasjonale».

Nå er det ingen enighet i EU om at lakseprisen fra Norge må holdes høy. Norsk laks er råstoff for foredling i mange EU-land — og dermed opphav til arbeidsplasser og inntekter der. Bare i Frankrike er det flere som foredler norsk laks enn det er oppdrettsarbeidere i Skottland og Irland. Foredlingsbedriftene vil naturligvis ha laksen billigst mulig, og føler ingen lojalitet med oppdretterne i Irland og Skottland.

3.11 ESA fjernet hensyn til lokalt eierskap

Oppdrettsloven ga adgang til å prioritere lokale eiere når nye konsesjoner skulle deles ut. ESA innvendte i oktober 2000 at et slikt hensyn er i strid med EØS-avtalens regler om fri etableringsrett. Jagland-regjeringen var ikke enig og argumenterte prinsipalt med at fiskeoppdrett ligger utenfor EØS-avtalen. Regjeringen argumenterte subsidiært med at hensynet til lokalt eierskap bare var ett av mange hensyn, og at det ikke skilte eiere på nasjonalt grunnlag.

Regjeringen førte ikke uenigheten videre til EFTA-domstolen, men bøyde seg for ESA ved ta hensynet til lokalt eierskap ut av den akvakulturloven som fra januar 2006 avløste oppdrettsloven.

3.12 Strid om avgifter

Norsk kraftkrevende industri var fritatt for el-avgift. ESA varslet i mars 2001 at dette fritaket er i strid med EØS-avtalen. Innføres det en el-avgift, skal den være lik for alle som bruker elektrisk strøm. Det hjalp ikke at mange EU-land ikke hadde noen avgift på elektrisk strøm.

Samme problemstilling som for el-avgiften reiste ESA også overfor den norske avgiften på utslipp av svoveldioksid, utslipp som bl.a. fører til sur nedbør og tomme fiskevann. Stortinget har vedtatt at oljeraffinerier og industri som bruker kull og koks som del av produksjonsprosessen, skal være fritatt for denne avgiften.

ESA hevder at dette fritaket er ulovlig fordi det innebærer en statsstøtte til de bedriftene som er fritatt for avgiften. Det hjalp ikke at de fleste EU-land ikke pålegger eget næringsliv noen avgift på utslipp av svoveldioksid.

3.13 Importmonopolet som forsvant

Da EØS-avtalen skulle godkjennes av Stortinget i oktober 1992, var Vinmonopolet et hett tema. I fellesmerknaden fra Arbeiderpartiet og Kristelig Folkeparti står det: «Disse medlemmer legger avgjørende vekt på at Regjeringen i proposisjonen slår fast at Vinmonopolet kan og vil bli opprettholdt innenfor EØS. Dette gjelder både for import og salg av vin og brennevin.» (Innst.S.nr.248 (1991–92), s.49)

Hvor sikker Brundtland-regjeringen var på at den ikke hadde dekning for sine

påstander i EØS-proposisjonen, kom tydelig fram da ESA i desember 1994 fastslo at Vinmonopolets «enerett til import, eksport og engrossalg av alkoholholdige drikker» er i strid med EØS-avtalen.

Da hadde Regjeringen to muligheter: Enten å bøye seg for ESA uten sverdslag – eller satse på en rettssak for EFTA-domstolen. Regjeringen bøyde seg, og daværende sosialminister Hill-Marta Solberg ga begrunnelsen: «Ved å kjøre en sak for domstolen ville vi tatt en kalkulert risiko for at også detaljmonopolet kunne ryke.» (Arbeiderbladet, 14.2.95)

Den risikoen måtte ikke Kristelig Folkeparti vite noe om da EØS-avtalen skulle godkjennes i 1992.

152 norske serveringsbedrifter gikk våren 2000 til sak mot regjeringen fordi de mente at de tapte penger på at regjeringen opprettholdt en enerett til import og engrossalg som var i strid med EØS-avtalen. Byretten konkluderte: «Det er på det rene at regjeringen og Vinmonopolet i årene 1991 til 1994 på flere måter hadde tåkelagt at deres rettslige standpunkt var mer enn tvilsomt.» Og videre: «... en helt åpen tale om at disse monopolenes fremtid var usikker, kunne gjøre det vanskelig å få den langt viktigere EØS-saken igjennom i Stortinget.»

Bjørn Tore Godal var handelsminister med ansvar for EØS-avtalen i 1992. I retten skjøv han EU-kommisjonen foran seg som sannhetsvitne: «Jeg vil også minne om at EUs ansvarlige i konkurransesaker, sir Leon Brittan, på den tiden sa at hverken import- eller detaljmonopolet ville overleve.»

Hvis dette var noe Bjørn Tore Godal visste i 1992, bekreftes byrettens konklusjon. Slike uttalelser fra EU-hold er det ikke spor av i EØS-proposisjonen fra 1992.

Siden temaet var så følsomt i 1992, vil det være ønskelig å få svar på hva det har betydd for alkoholpolitikken at importmonopolet ikke kunne videreføres.

3.14 Direkte investeringer

EØS-avtalen innebærer at kapital kan flyttes nokså fritt mellom Norge og EU. Det er blitt enklere for utenlandske selskap å investere i Norge og for norske selskap å investere i EU-land. Fra 1994-1998 økte utenlandsinvesteringene i Norge med 15 prosent i året. Tre firedeler av investeringene kom fra land i EØS-området, dvs. i praksis fra EU. (St.meld. nr. 27 (2001–2002))

Hvordan har utviklingen vært etter 1998, og hva har det betydd for næringsutviklingen i Norge?

3.15 Handel med verdipapirer

Våren 1996 vedtok Stortinget en ny lov om salg av verdipapirer. Den gamle var fra 1985 og måtte endres på grunn av EØS-avtalen.

Alf R. Jacobsen brukte sterke ord i VG: «Derfor vil det komme nye spekulasjonsbølger, nye krakk og nye skandaler, som den nye verdipapirloven oppmuntrer til. I så fall må forslagsstillerne ikke klage. Å bøye seg så langt for markedets ubønnhørighet som Ap-regjeringen gjør i dag, er ikke tvang. Det er et ideologisk valg.» (VG 26.2.96)

3.16 Teleindustrien

Strategisk viktige deler av norsk industri ble undergravd av EØS-avtalen. Det gjaldt for eksempel teleindustrien:

Leveranser til Televerket sikret en av de få høyteknologi-bransjene vi hadde i Norge. Men i løpet av 1980-tallet var de to store bedriftene som leverte til Televerket kjøpt opp av utenlandske storkonsern, Standard Telefon og Kabelfabrik (STK) av ITT og Elektrisk Bureau (EB) av L.M. Ericsson. De nye eierne bygde raskt ned de norske bedriftene og satset i stedet på leveranser til Televerket fra bedrifter i andre land.

Fellesforbundet advarte i 1992 mot denne utviklingen i en høringsuttalelse:

«Både innenfor den tyngre kraftutstøysindustrien og innenfor telekommunikasjon, er de norske bedriftene eid av multinasjonale selskaper – med tilsvarende virksomhet i de fleste europeiske land.

Konsernledelsen i disse selskapene har sannsynligvis ingen egeninteresse av å utvide sin virksomhet i Norge. En liberalisering vil antakelig heller resultere i at de vil søke å dekke det norske marked fra større enheter de allerede har i andre land og foreta en tilsvarende slanking/eventuelt spesialisering av sine norske bedrifter.»

3.16 Konsekvenser for distriktene

St.meld. nr. 27 (2001–2002) hevdet at «ettersom mye av eksportindustrien ligger i distriktene, har EØS-avtalen bidratt til å sikre næringsgrunnlaget og bosettingen i distriktene.» (s. 11)

Siden denne eksportindustrien hadde full markedsadgang til EU også før 1994, er dette en tvilsom påstand. St.meld. nr. 27 (2001–2002) erkjente da også at «for enkeltsektorer og enkeltbedrifter, ikke minst i distriktene hvor alternative sysselsettingsmuligheter er dårligst, kan EØS-avtalen ha medført omstillingsproblemer.» (s. 37)

For alt næringsliv har konkurransen økt omstillingstakten. Det kan ha skapt særlige problem i distrikt der det ikke er lett å finne eller skape alternative arbeidsplasser. I tillegg er det strammere rammer for hva som kan gis i nærings- og regionalstøtte enn før. Støtteområdet for regionalstøtten og støttesatsene ble redusert ytterligere ved en revisjon i 2000.

Hva dette totalt sett betyr for næringslivet i distriktene, har aldri vært vurdert. Det er på tide at det gjøres.

4. Anbudskravet ved offentlige anbud

EØS-avtalen innebærer at alle større offentlige innkjøp må legges ut på åpent anbud over hele EØS-området. Det gjelder både kjøp av varer og kjøp av tjenester. Så sant anbudskravene er oppfylt, skal billigste tilbud velges. Det er ikke lenger mulig for kommuner og fylkeskommuner å styre innkjøpene mot lokale leverandører for å sikre lokalt næringsliv og lokal sysselsetting.

Tilsvarende krav om åpne anbud i alle EØS-land gjelder også for større offentlige anlegg og byggeoppdrag.

Det hevdes fra tid til annen at kommuner og offentlige etater har spart store summer på slike EØS-anbud. Men påbudet om EØS-anbud kan være både dyrt og tungvint for mange kommuner og offentlige instanser. Det krever arbeidstid fra høyt kvalifisert personale å sette seg inn i anbudsprosedurene, utforme anbudsdokumentene slik at de kan lyses ut internasjonalt og gjennomføre vurderingen av de tilbudene som kommer inn på en slik måte at ingen klager. I distrikt med sviktende næringsliv kan det være atskillig mer penger å tape for kommuner og fylkeskommuner dersom lokale leverandører og lokale byggefirma må bukke under i konkurransen.

Selv der hvor en kan påvise at penger er spart, er det vanskelig å påvise at innsparingen skyldes økt konkurranse fra utlandet. Få norske kontrakter er gått ut av landet, og like få norske firma har satsa på anbud utenlands. Derimot har konkurransen innenlands økt kraftig omkring slike offentlige anbud. Men det kunne vi fått til også uten EØS-avtalen.

Dersom Norge ikke var medlem av EØS kunne kommuner, fylkeskommuner og statlige etater på fritt grunnlag vurdere om et internasjonalt anbud var ønskelig. Hvis en derfor vil bruke internasjonale anbud for å presse prisene mest mulig, trenger vi ikke EØS-avtalen for å gjennomføre slike anbud.

Det bør også være et tankekors at hvis systemet med EØS-anbud virkelig var så fordelaktig som det hevdes, skulle en tro at også private firma ville legge store innkjøp og byggeoppdrag ut på noe som svarer til EØS-anbud. Det er det ingen tegn til. En ser seg naturlig nok omkring i markedet for å finne fram til billige løsninger, men noe så stivt og tungt som åpne anbud i 18 land, er det åpenbart ingen grunn til å velge for private firma.

Fordelene og ulempene ved anbudsprosesser er beskrevet i mange enkeltutredninger. Det bør være mulig å gi en sammenfattende framstilling av resultatene i slike utredninger.

- Blir det billigere?
- Blir lokalt næringsliv skadelidende?

4.1 Anbud ved oljevirkksomheten

EU-kravet om åpne internasjonale anbud gjelder ikke bare offentlige innkjøp. Det omfatter også private firma som har konsesjon eller enerett til å utnytte et anlegg eller en naturressurs.

Det betyr at oljevirkksomheten i Nordsjøen må følge EU-reglene for offentlige innkjøp og anlegg. Det betyr at Statoil, Hydro og Saga ikke lenger kan foretrekke norske bedrifter og firma. Og det betyr at utenlandske operatører ikke kan velges ut etter i hvilken grad de har kjøpt norske varer og tjenester.

5. Hva betyr EØS for norsk miljøpolitikk?

EØS innebærer at Norge ikke lenger kan innføre strengere miljø- og helsekrav til produkter enn dem som EU har vedtatt. St.meld. nr. 27 (2001–2002) hevdet riktig nok om miljøstandardene at «*norske standarder gjennomgående er blitt hevet som følge av EØS-avtalen*». (s. 11)

Denne setningen er sann, men likevel sterkt misvisende. Årsaken er den enkle at i alle miljøraker der EU «*totalharmoniserer*» regelverket sitt, der forbyr EØS-avtalen Norge å heve norske standarder på eget initiativ.

Regelverket «*totalharmoniseres*» hver gang EU vedtar en standard for et produkt som kan selges på et marked. Argumentet for en slik totalharmonisering er at produktet ellers ikke ville være sikret fri flyt på EU- og EØS-markedet. Land som stiller strengere miljøkrav enn de andre, ville hindre den frie flyten av en del produkter som var godkjent av andre land.

Konsekvensen av totalharmoniseringen er at norske miljø-, helse-, og sikkerhetskrav for produkter som kan selges på et marked, ikke kan heves på annen måte enn «*som følge av EØS-avtalen*».

Ved midten av 1980-tallet tok Norge fortsatt mål av seg til å være et miljøpolitisk foregangsland. Etter 1988 ble de fleste ambisjonene om å gå foran i miljøpolitikken lagt til side. Det kom konkret til uttrykk i et brev fra statsministerens kontor 13. juni 1988. Brevet påla alle departement å legge EUs regelverk for det indre markedet til grunn for all framtidig regelutvikling. Ethvert avvik fra EUs regler måtte det gis en uttrykkelig begrunnelse for.

Miljøpolitisk er årene 1988–1991 kalt en periode med «*frivillig tilpasning*». (Agnethe Dahl i Claes/Tranøy (red): «*Utenfor, annerledes og suveren? Norge under EØS-avtalen*», 1999, s. 133) Etter 1991 har tilpasningen vært en nødvendig følge – først av at vi forhandlet med EU om EØS-avtalen – og så av at Stortinget i oktober 1992 godkjente EØS-avtalen.

EØS-avtalen har ført til at norsk miljøpolitikk på viktige områder ble passiv og avventende. Både myndigheter og organisasjoner lot initiativene komme fra EU. «*Dette har ført til en selvsensur i forhold til utvikling av nytt nasjonalt regelverk på miljøområdet. Det at norske myndigheter altså har hatt klare*

incentiver til ikke å være bedre enn EF/EU på miljøområdet, har virket dempende på kreativiteten og initiativet internt i miljøforvaltningen». (Agnete Dahl, samme sted, s. 133)

Det var stor oppmerksomhet om miljøreglene til EU under EØS-debatten i 1991 og 1992. Både fra Brundtland-regjeringen og fra Syse-regjeringen ble det dokumentert at norske regler gjennomgående var langt strengere enn EU-reglene. Se vedlegg 1. (Regjeringsutvalget for EF-saker: «*Statusrapport. Norges tilpasning til EF's indre marked*», oktober 1989, Statssekretærutvalget for EF-saker: «*Miljøvern og EFs indre marked*», 1990)

Når det gjaldt farlige stoffer hadde Norge for eksempel lagt føre-var-prinsippet til grunn, slik at mistanke om helsefare var nok til å regulere bruken av et stoff (påbud om merking, regler for bruk, forbud mot bruk). I EU måtte helsefare dokumenteres før tilsvarende regler kunne vedtas.

For organiske løsemidler og kreftfarlige stoffer som asbest var forskjellene særlig store. Norge hadde et totalforbud mot bruk av asbest med noen få unntak, mens EU ennå i mange år hadde langt mer liberale regler for asbest. Norge hadde også strengere regler for avgasser fra biler og andre kjøretøyer og for merking av maling.

Forhandlingene om EØS-avtalen førte da også fram til at vi bare kunne videreføre strengere miljøregler i en overgangsperiode.

Likevel var det en gjennomgangsformulering i EØS-proposisjonen til Brundtland-regjeringen at «*Norge kan ha strengere regler nasjonalt så lenge disse ikke strider mot andre deler av Avtalen.*» (St.prp. nr. 100 (1991–92), s. 273)

I og med at strengere nasjonale miljøregler nødvendigvis måtte være i strid med prinsippet om vareflyt, og i tillegg måtte vike for vareflyten, var dette både en intetsigende og sterkt misvisende setning.

5.1 Støtte Regjeringen ikke ba om

Under EØS-forhandlingene i 1991–92 gikk 21 miljøorganisasjoner i de seks EFTA-statene sammen om å kreve en avtale som ga alle EFTA-land

1. varige unntak overalt der EU-regelverket stilte svakere krav enn de nasjonale miljøreglene, og
2. frihet til å utvikle nye, strengere standarder uavhengig av EU.

Dette var krav som ville vunnet stor forståelse hos miljøorganisasjoner og blant miljøaktivister også i alle EU-land. Hvis Regjeringen hadde tviholdt på slike krav ved forhandlingene med EU – og hvis den hadde mobilisert norsk opinion i dragkampen med EU – ville det stimulert miljøkampen i hele Europa.

Det viste utspillet fra seks internasjonale miljøorganisasjoner i slutfasen av EØS-forhandlingene. Organisasjoner som Greenpeace, Friends of the Earth og EEB (The European Environmental Bureau) reagerte sterkt på EUs linje i forhandlingene. (EEB er en paraplyorganisasjon for miljøbevegelser i Europa og prøver å framstå som talerør for miljøinteressene innen EU.)

De seks organisasjonene krevde at EU skjerpet sine egne miljøkrav i stedet for å tvinge EFTA-standardene ned. Eller som de sa det: «*Den økte vareflyten på det indre markedet er miljøtrussel stor nok om den ikke også skal brukes som argument for å svekke viktige miljøstandarder i nye medlemsland.*»

6. Tryggere mat?

En serie med matskandaler har ført til at EU skjerper både regelverket og overvåkingen av at regelverket følges. Dette vil kunne bedre mattryggheten også i Norge. Men fortsatt holder EU fast på prinsippet om at ingen medlemsland, og dermed heller ikke et EØS-land som Norge, kan innføre strengere regler enn EUs felles regler.

Når EU ikke tillater noen land å ha strengere regler, er det av hensyn til vareflyten, ikke til mattryggheten. «*Det viktigste formålet med EUs næringsmiddel-lovgivning var lenge å sikre produktenes frie bevegelighet i Europa. Lovgiverne var i mindre grad opptatt av ernæringsspørsmål eller hvordan man imøtekom forbrukernes krav til mattrygghet.*» (St.meld. nr. 27 (2001–2002) s. 51)

Dette har ført til at Norge har godtatt en serie med direktiv (tre direktiv om tilsetningsstoffer, to direktiv om barnemat, to forordninger om vitaminer og mineraler) som svekker regelverket vårt og som kan ramme utsatte enkeltpersoner og grupper hardt.

6.1 Tilsetningsstoffer i mat – de såkalte matsminkedirektivene

I januar 2001 godtok Stortingsflertallet etter mange års utsettelse EUs regelverk for tilsetningsstoffer i matvarer. Alle fagmyndighetene, bl.a. Statens næringsmiddeltilsyn, Forbrukerrådet og Statens ernæringsråd var enige om at det var klare helsemessige grunner for å avvise de tre matsminkedirektivene.

Da Stoltenberg I-regjeringen i januar 2001 anbefalte å godta matsminkedirektivene, ble helsefaren sammenfattet slik i regjeringens egen stortingsproposisjon: «*Det er norske fagmyndigheters vurdering at noen spesifikke bestemmelser i EUs tre tilsetningsstoffdirektiver – på ulike måter og av forskjellige årsaker – kan øke helserisikoen for hele eller deler av befolkningen, i forhold til den situasjonen vi har i dag, dersom de gjøres gjeldende i Norge. Problemer er knyttet til å tillate økt bruk av:*

- *konserveringsmidlene nitritt og nitrat som kan omdannes til kreftfremkallende nitrosaminer i kjøttvarer;*
- *de såkalte azofargene som kan gi overfølsomhetsreaksjoner hos utsatte personer;*
- *søtstoffet cyclamat som i store mengder kan gi testikkelskade og nedsatt sædkvalitet.*»

Proposisjonen viste videre til at EU-kommisjonens vitenskapelige komité for matvarer hadde samme vurdering av kreftfaren som norske fagmyndigheter.

Stortinget ville aldri på fritt grunnlag ha vedtatt matsminkedirektivene. Det er derfor Norge har hatt strengere regler for tilsetningsstoffer enn EU.

At EØS-avtalen ville påføre oss helsefare gjennom maten vi spiser, var ikke noen aktuell problemstilling da avtalen ble diskutert i 1992. I juli 1992 spredte Arbeiderpartiets stortingsgruppe i stort opplag gjennom publikasjonen «50 vanlige påstander om EØS – og APs svar» følgende beroligende melding: «Det er ingen tvil om at Norge vil kunne nekte import av produkter som beviselig er farlige for helse, sikkerhet og miljø.»

Det kan derfor være naturlig å undersøke i hvilken grad matvarer tilsettes stoffer som var ulovlige før matsminkedirektivene ble godtatt, og om slik tilsetning kan ha ført til slike helseskader som fagmyndighetene advarte mot helt til 2001.

6.2 Bare barnemat?

I februar 1995 ble to direktiv om barnemat vedtatt i EU. Direktivene godtar at spebarnsmat og morsmelkerstatninger kan tilsettes større mengder av proteiner, jern, sukker og vitaminer enn norske regler tillot. Statens råd for ernæring og fysisk aktivitet (SEF) pekte i en rapport på at helseskadene i uheldige tilfelle kunne være alvorlige.

- For mye protein kan belaste nyrene til små barn uforsvarlig mye.
- For stort inntak av A-vitaminer kan skade både hud, slimhinner og sentralnervesystemet.
- For stort inntak av D-vitaminer kan føre til kalkavleiringer i nyrer og blodkar.

Statens råd for ernæring og fysisk aktivitet (SEF) (nå Sosial- og helsedirektoratet) og Statens næringsmiddeltilsyn advarte mot barnemat-direktivene med henvisning til at utsatte grupper av barn ville bli utsatt for en uakseptabel økt helsefare.

Skiftende norske regjeringer fulgte opp advarslene fra fagmyndighetene og prøvde i seks år å slippe unna barnematdirektivene. Danmark og Sverige stemte mot direktivene, men kom i mindretall og ba forgjeves om fritak.

Jagland-regjeringen avviste å ta i bruk reservasjonsretten og valgte i stedet å satse på «kompenserende tiltak»:

- barnematen skal overvåkes bedre,
- barna skal overvåkes bedre: hvordan går det når de spiser ferdigmat?
- helsesøstre og annet helsepersonell skal få vite mer om hva spebarn har godt av å spise,
- og foreldre skal få vite mer om hva som er sunn og usunn mat for barn.

Ved en vurdering av EØS-avtalen vil det være naturlig å finne ut i hvilken grad spebarn er påført helseskader av det slaget som fagmyndighetene advarte mot og hvordan de kompenserende tiltakene fungerer.

6.3 «Bør matkvaliteten overlates til markedet?»

EU har vedtatt to forordninger som skal sørge for at det blir mer vitaminer, mineraler og medisiner i matvarer – og at matvarer kan markedsføres som ekstra sunne fordi de er tilsatt vitaminer, mineraler eller medisiner.

Forordningene er det som kalles EØS-relevante. Ikke fordi de handler om mat eller helse, men fordi de handler om handel med mat.

Det har vært strid om disse forslagene. Det danske Forbrugerrådet skrev i en høringsuttalelse til EU-kommisjonen at en *«sjelden har sett et mer ensidig, ukritisk, forskjønnende, industrivennlig – og villedende – bilde enn det Kommisjonen tegner av de muligheter som tilsetning av vitaminer og mineraler og andre stoffer til matvarer gir.»* Bakgrunnen er at Danmark som Norge har hatt en svært streng lovgivning for tilsetning av vitaminer, mineraler og medisiner.

Tilsetning av vitaminer og mineraler kan heretter bare forbys hvis det er vitenskapelig påvist en risiko eller helsefare. Nå er det faktisk påvist mange slike helsefarer. For eksempel viste Mattilsynet i august 2004 til at *«stort inntak av vitamin A kan gi smerter i knoklene, fosterskader og leverskader. Mye beta-karoten kan gi økt kreftfare for storryktere, og stort inntak av kalsium gjør at kroppen tar dårligere opp magnesium»*.

Matvareindustrien i Europa er derimot svært fornøyd med de to nye forordningene. *«Det er folks spisevaner det er noe galt med. Ikke matvarene»*, sier Sabine Nafziger, direktør for helse- og forbrukerspørsmål i CIAA som er bransjeorganisasjonen for den europeiske matvareindustrien. Kvaliteten på matvarer *«bør overlates til markedet, og må ikke underlegges obligatoriske regler»*.

6.4 Varig unntak for genmodifiserte produkter

Norge har et strengere regelverk enn EU når det gjelder genmodifiserte organismer. EØS-avtalen gir oss *«rett til å forby eller begrense utsetting av genmodifiserte produkter selv om de er godkjent i EU»*. (St.meld. nr. 27 (2001–2002), s.31)

I vedlegg XX (20) til EØS-avtalen har EU godkjent denne norske handlefriheten som et varig unntak fra EUs regelverk. I forbindelse med EUs direktiv om utsetting av genprodukter heter det:

«Når en avtalepart har berettiget grunn til å anta at et produkt som er behørig meldt og gitt skriftlig samtykke i henhold til dette direktiv, utgjør en fare for menneskers helse eller miljøet, kan den begrense eller forby bruk og/eller salg av produktet på sitt territorium.» Det eneste som kreves, er at grunnene for beslutningen blir angitt, og at det skal *«finne sted konsultasjoner om tiltakenes hensiktsmessighet»*.

Dette betyr at norske myndigheter trygt kan følge paragraf 10 i Genteknologiloven av 1993 der det om genmodifiserte produkter godkjent av EU, heter: *«Myndighetene etter loven her kan likevel forby eller begrense omsetningen dersom den etter deres syn medfører risiko for helse eller miljø, eller omsetningen for øvrig er i strid med denne lovens formål.»*

Også når det gjelder salg av genmodifiserte produkter har offentlige myndigheter alt ansvar og all makt: *«Myndighetene kan... forby eller begrense omsetningen dersom den etter deres syn medfører risiko for helse eller miljø, eller omsetningen for øvrig er i strid med denne lovens formål.»*

EU har fra tid til annen forsøkt å presse norske regjeringer til å avstå fra dette varige unntaket fra EUs regelverk. Det vil derfor være verdifullt om betydningen av unntaket vurderes ved en eventuell analyse av erfaringene med EØS-avtalen.

6.5 Veterinæravtalen

«All handel med dyr og dyreprodukter mellom Norge og de øvrige EØS-land vil bli underlagt grensekontroll på samme måte som i dag, og muligheten for å sette dyr eller vareparti i karantene forblir uforandret. Dette vurderes som avgjørende for opprettholdelse av vår gunstige dyrehelse.»

— fra stortingsproposisjon nr. 100 (1991–92) s. 126

25

Stortinget godkjente i desember 1998 en veterinæravtale med EU som innebar at vi ikke lenger føre en effektiv veterinærkontroll ved grensene våre med import av matvarer og levende dyr.

Veterinæravtalen med EU var ikke et nytt lovvedtak fra EU, men en utvidelse av EØS-avtalen til et område som var holdt utenfor avtalen i 1992. Norge måtte fjerne den veterinære grensekontrollen med import av levende dyr og av kjøtt, fisk og meieriprodukter. I stedet overtok Norge EUs ordninger for veterinærkontroll. Samtidig ble Norge del av EUs yttergrense mot andre land når det gjelder slik import.

Dette skjedde i en situasjon hvor effektiv veterinærkontroll var blitt stadig vanskeligere og derfor også viktigere: Økende internasjonal handel, og særlig frihandelen med mat, betyr at farlig biologisk materiale spres raskere og i stadig større omfang over alle grenser.

Alle faglige instanser advarte mot veterinæravtalen. Under den offentlige høringen i Stortinget ble det både fra Statens helsetilsyn og fra Statens næringsmiddeltilsyn uttalt at veterinæravtalen med EU kunne forsvares hvis importen av dyr og dyreprodukter ikke økte.

Den forutsetningen var brutt alt i 2001: *«Handelsstatistikken viser betydelig økning av importen av bearbeidede landbruksvarer til Norge de seneste årene»*. (St.meld. nr. 27 (2001–2002) s. 53)

I St.meld. nr. 27 (2001–2002) vises det til at det internasjonalt registreres *«en økning i næringsmiddelbårne infeksjoner»* (s. 51). Videre står det: *«Regjeringen vil likevel peke på at økt handel med animalske produkter og levende dyr gir en økning i sannsynligheten for at risikofaktorer, som for eksempel smittestoffer, vil spres.»* (s. 52)

Hvordan har utviklingen vært siden? Er grunn til å vurdere nærmere den økningen i handelen med animalske produkter som følger av EØS-avtalen? Hvilke helsemessige konsekvenser kan påvises?

7. Patent på liv

I Stortinget var det siden 1991 tverrpolitisk enighet om at det

- ikke må gis patent på genmodifiserte dyr og planter,
- ikke må gis patent på framgangsmåter for å framstille genmodifiserte dyr og planter,
- ikke må gis patent på naturlig forekommende biologisk materiale, heller ikke på gener.

Denne enigheten kom til uttrykk både i debattene om bioteknologimeldingene i 1991 og i debatten om EØS-avtalen i oktober 1992.

Det har vært en lang og sterkt polarisert debatt om EUs direktiv om «patent på liv» både i Norge og i andre land. Direktivet trådte i kraft i EU 30. juli 1998, og ble vedtatt tatt inn i norsk lov ved et vedtak i Stortinget i 2003 etter at statsminister Bondevik hadde dissentert mot sin egen regjering.

Høringsuttalelsene viste at de som kan tjene penger på direktivet (NHO, Norsk Hydro, Kværner, Nycomed) var for at det skulle inn i EØS-avtalen. For direktivet var også Norges forskningsråd og universitetene i Bergen og Trondheim. Ullevål sykehus anbefalte også direktivet.

Mot direktivet gikk tunge instanser som Bioteknologinemnda, Direktoratet for naturforvaltning, Statens Forurensningstilsyn, Statens Helsetilsyn, Rikshospitalet, Haukeland sykehus, NORAD, Forum for utvikling og miljø og Naturvernforbundet. Både Kirkerådet og Humanetisk Forbund var mot direktivet. Det samme var Norske patentingeniørers forening, men ikke Norsk forening for Industriens Patentingeniører.

Det var et mangfold av advarsler. Direktivet fremmer «et destruktivt natursyn» (Norsk Folkehjelp), rammer u-land (NORAD), «truer det biologiske mangfoldet» (miljøorganisasjonene), rammer norske pasienter (Legeforeningen).

Det vil være en vanskelig oppgave å utrede hva direktivet har ført til på områder som til dels går langt utover Norges grenser. Men det kunne være viktig å sammenfatte internasjonal forskning om noen av direktivets bredere konsekvenser.

8. Konsekvensene i arbeidslivet

Ideen bak EUs indre marked, og dermed bak EØS, er at konkurransen på et så stort marked skal gjøre all produksjon mer effektiv ved å tvinge næringslivet til omstilling.

Hvis konkurransen virkelig blir så hard som forkjemperne for det indre markedet satser på, vil den sette spor etter seg i arbeidslivet: på arbeidsmiljø,

på lønnsvilkår, på bruken av skiftarbeid og overtid, på tryggheten for å beholde jobben.

EØS gjør Norge til et langt mer konkurranseutsatt samfunn. Under EU-kampen i 1972 var bare hver femte industriarbeidsplass i Norge utsatt for reell konkurranse fra utlandet. Andre næringer var med få unntak (utenriks skipsfart og fiskeriene) skjerma mot utenlandsk konkurranse.

I EØS er jordbruksbasert næringsmiddelindustri eneste norske industribransje som er skjerma mot slik konkurranse. I tillegg åpnes viktige tjenestenæringer for full utenlandsk konkurranse. (Se avsnitt 3.6)

Mye tyder på at denne politikken skaper langt flere sosiale problem enn den løser. Økt konkurranse betyr raskere omstilling, høyere ytelseskrav, mer utrygge ansettelsesforhold, flere nedleggelser, mer pendling, mer uføretrygding, mer førtidspensjonering og flere arbeidsløse. Økt konkurranse betyr flere mennesker i utrygge jobber. Økt konkurranse kan derfor ramme også dem som isolert sett er «vinnerne» i kampen om jobbene: klimaet i arbeidslivet blir tøffere for alle.

Det fins bare én effektiv motstrategi: det er å sørge for at det fins arbeidsplasser som ikke er utsatt for så nådeløs konkurranse.

Det er i de skjermede næringene vi kan sikre »arbeid for alle». Det er bare der vi kan sørge for at det blir jobber nok også til dem som ikke kan leve opp til ytelseskravene i en nådeløs markedskonkurranse. EØS drar oss i Norge i feil retning. Stadig færre arbeidsplasser kan skjermes mot konkurranse.

St.meld. nr. 27 (2001–2002) gikk lite inn på utviklingen i arbeidslivet og hva EØS har betydd for denne utviklingen. Meldingen tok heller ikke opp de store utfordringene som europeisk arbeidsliv har stått overfor siden markedsliberaliseringene ble satt i system i land etter land fra rundt 1980.

Dermed fins det heller ingen vurdering av hva slags svar regelutviklingen for EUs indre marked, og dermed for EØS, gir disse utfordringene. Kan moderne samfunn sikre arbeid for alle ved å åpne stadig større deler av arbeidslivet for gjensidig konkurranse?

8.1 Anbudskampen i Nordsjøen

Etter EØS-avtalen skal alle byggeoppdrag i Nordsjøen ut på åpent anbud i samtlige 30 EU/EØS-land. Den harde anbudskampen presser stadig prisene så lavt at det går ut over arbeidsvilkår og sikkerhet.

Sikkerheten ved arbeid under så krevende forhold er sterkt avhengig av tett overvåking av effektive fagforeninger. Både fra LO-forbundet Industri Energi og fra Safe meldes det om lovbrudd, undergraving av avtaleverket, og forsøk på fagforeningsknusing.

I Nordsjøen er ikke arbeidsmiljø og sikkerhet vunnet én gang for alle. Teknologien er under stadig endring, stadig nye grenser sprenses, de tekniske og sikkerhetsmessige utfordringene skifter stadig karakter. Erfaringene har vist – med brutal tydelighet – både på norsk og britisk sokkel at bare organisering og høy faglig aktivitet sikrer et forsvarlig arbeidsmiljø og en rimelig sikkerhet.

Hva betyr anbudskampen for arbeidsmiljø og sikkerhet i olje- og gassutvinningen?

8.2 Sosial dumping

Det har lenge vært så mye sosial dumping i det norske arbeidslivet at tida lenge har vært moden for kraftige mottiltak. Det er flest slike eksempler innen byggebransjen, i veitransporten, i hotell- og restaurantbransjen og innen rengjøring.

En FAFO-rapport fra 2006 fastslår at kortvarig tjenestemobilitet «har blitt den dominerende formen for arbeidsmobilitet» i sentrale deler av arbeidslivet. *«Erfaring fra mange europeiske land viser at nettopp denne typen flyktig tjenestemobilitet er den vanskeligste å kontrollere, og dermed er den mobilitetsformen som er mest utsatt for lavlønnskonkurranse, omgåelse av lov og avtaleverk og unndragelse av skatt og avgifter.»* («Grenseløst arbeidsliv?», s. 123)

Når det likevel – i forhold til andre land – har vært relativt få eksempler på grov sosial dumping i Norge, skyldes det to forhold:

- at så store deler av arbeidslivet har vært dekket av tariffavtaler,
- og at arbeidsløsheten i flere tiår har vært relativt lav.

Begge disse garantiene er svakere enn før. Strukturendringene i næringslivet gjør at tariffavtaler ikke dekker en like stor del av arbeidslivet, og siden 1. mai 2004 deler vi arbeidsmarked med land der arbeidsløsheten er langt større enn i Norge. I kombinasjon gjør dette at sosial dumping kan bli en langt mer påtrengende realitet enn til nå i deler av det norske arbeidslivet.

Mye av den nye arbeidsinnvandringen kommer fra land med lavere lønnsnivå, svakere standarder i arbeidslivet, svakere fagbevegelse og svakere utbygd offentlig tilsyn med forhold i arbeidslivet. Det kunne vi ha tålt hvis dersom arbeidstakerne var effektivt organisert også i det vi for lengst kaller «utsatte» deler av norsk arbeidsliv, hotell og restaurant, biltransport, rengjøring og de mange andre tjenesteyrkene som skal utsettes for heftigere utenlandsk konkurranse.

Denne utviklingen truer ikke bare situasjonen for arbeidstakere. Den truer også de arbeidsgiverne som vil ha anstendige forhold i arbeidslivet.

Det er på ingen måte gitt hva som blir langtidsvirkningen av arbeidsvandringene fra øst til vest i Europa. Den gir østeuropeere sjansen til bedre lønninger og arbeidsvilkår enn de kan få i hjemlandet. Det kan føre til at bedrifter i øst må tilby bedre lønns- og arbeidsvilkår for å holde på de ansatte – hvis de ikke i stedet satser på arbeidsinnvandring av nøysomme russere og ukrainere. Lønnsdata tyder foreløpig på at lønnsgapet mellom øst og vest i EU-området

er blitt mindre i løpet av de siste par åra. Men fortsatt er gapet vesentlig større enn før muren falt.

Særlig positivt vil det virke dersom arbeidsinnvandrere fra øst får oppleve hva fagorganisering kan bety for lønns- og arbeidsvilkår mens de jobber her i vest.

Men samtidig er det slik at arbeidsinnvandringen fra øst øker konkurransen om jobbene i alle vestlige EU- og EØS-land. Lav lønn og dårlige arbeidsvilkår kan gi dramatiske konkurransefortrinn i kampen om jobbene – og kan utløse nedadgående spiraler i deler av arbeidslivet. Det vil særlig slå ut i de delene av arbeidslivet som ikke dekkes av tariffavtaler. Men det kan undergrave faglig organisering også ellers fordi fagorganiserte priser seg ut i denne konkurransen.

Det gjør ikke saken bedre at arbeidsinnvandringen fra øst slippes løs i et EU med høy arbeidsløshet. Høy arbeidsløshet legger alltid et massivt trykk nedover på vilkår og standarder innen følsomme deler av arbeidslivet, og særlig der hvor organisasjonsgraden er lav. Det er nettopp der standardene på forhånd er lavest. Derfra kan nedgangspresset spre seg også til andre deler av arbeidslivet.

På dette området har FAFO i en serie publikasjoner kartlagt situasjonen i ulike deler av norsk næringsliv. Det skulle derfor være relativt enkelt å sammenfatte disse undersøkelsene til et helhetsbilde av situasjonen.

Regjeringen har lagt fram to tiltakspakker mot sosial dumping – i tillegg til det som nå kommer som tiltak i forbindelse med finanskrisen. Det vil være ønskelig om det også utredes hva disse tiltakene betyr i arbeidet mot sosial dumping.

8.3 Dommene til EF-domstolen

Fire ferske dommer i EF-domstolen har satt støkk i faglige miljøer rundt om i Europa. Det dreier seg foreløpig om fire dommer (Viking Line, Laval, Rüffert og Luxemburg) som hver på sin måte forrykker maktforhold mellom fagbevegelse og arbeidsgivere i en situasjon der fagbevegelsen er på defensiven i de fleste land i Europa.

I desember 2007 satte Viking Line-dommen forbud mot å ta i bruk faglige kampmidler for å hindre utflagging til et land med lavere lønnsnivå, mens Laval-dommen skjøv til side svenske lover som ga anledning til å bruke blokade for å få inngått tariffavtale med utenlandsetablerte selskap som har oppdrag i Sverige.

Rüffert-dommen fra april nektet en tysk delstat å kreve tarifflønn ved offentlige byggeoppdrag. I juni falt dommen over Luxemburg som satte stopper for en serie med vilkår som skulle sikre at utenlandske arbeidstakere utstasjonert i Luxemburg fikk samme lønns- og arbeidsvilkår som innenlandske arbeidstakere.

Så sent som i 2003 la EF-domstolen til grunn at menneskerettigheter, inkludert faglige rettigheter, var juridisk likestilt med markedsfrihetene og at en i konkrete saker derfor måtte finne fram til «en korrekt balanse» mellom dem.

Med de fire dommene som EF-domstolen har felt fra desember 2007, er alle forestillinger om «balanse» forlatt. EF-domstolen har nå innført et regelhierarki der markedsfrihetene settes over alle menneskerettigheter. Slike rettigheter kan tillegges vekt, men bare hvis de ikke på utilbørlig måte setter markedsfriheter til side. Det som må begrunnes, er inngrep i markedsfrihetene, ikke begrensninger i grunnleggende menneskerettigheter.

«Balansen mellom faglige rettigheter og de økonomiske frihetene kan utvikles til et skjebnespørsmål for EU.», var reaksjonen til lederen for Euro-LO, Wanja Lundby Wedin etter at det i januar 2009 ble klart at EU-kommisjonen ikke vil foreslå noen endringer i EUs regelverk for å forebygge at EF-domstolen fortsetter å ramme faglig handlefrihet med dommene sine.

Hva er konsekvensen av de fire dommene for utviklingen i norsk arbeidsliv?

8.4 Sosiale ulikheter øker

Inntektsforskjellene i EU økte kraftig da EU fra 1986 satte i verk sitt indre marked med friere flyt av varer, tjenester, kapital og arbeidskraft. Fra 1990 økte inntektsforskjellene raskt også i Norge, Sverige og Finland – dels fordi stadig flere markeder ble sluppet fri som forhåndstilpasning til EUs indre marked – og dels på grunn av den EØS-avtalen som trådte i kraft i 1994.

Det førte til at andelen fattige økte betydelig i alle nordiske EU-land fra 1990–1995, mens økningen kom allerede i andre halvdel av 1980-tallet i resten av EU med gjennomføringen av EUs indre marked.

«EUs medlemsland prøver i alt for mange tilfeller å underby hverandre med lavest mulig lønn, de mest fleksible arbeidsforhold, de svakeste arbeiderrettighetene, den laveste sosiale beskyttelsen og den laveste profittbeskatningen.»

Det står det i en fellesuttalelse i mars 2006 fra tre viktige deler av det organiserte Europa, fra Euro-LO, fra Social Platform, som er en paraplyorganisasjon for organisasjoner innen sosialsektoren fra hele Europa og fra EEB, som er en tilsvarende paraplyorganisasjon for europeiske miljøorganisasjoner.

Det er konkurransen på det indre markedet som driver fram denne utviklingen mot stadig større sosiale forskjeller. Konkurransen og de økte sosiale forskjellene slår ut i Norge på grunn av EØS-avtalen.

Det har vært stor diskusjon om det er mulig å fjerne fattigdommen i Norge. Det første en da bør undersøke er om det er mulig så lenge markedsfrihetene i EØS-avtalen får ha den gjennomslagskraft som de har i dag.

8.5 NUF-selskap kan ikke forbys hvis de er etablert innen EØS

Såkalte NUF-selskap (Norskregistrert Utenlandsk Foretak) er et ekstremt eksempel på hvordan den frie etableringsretten utnyttes. Slike selskap kan etableres helt proforma et sted i utlandet med sikte på å opprette en filial i Norge. I Storbritannia kan slike selskap etableres med en aksjekapital på ett pund.

NUF-selskap kan dra nytte av mange fordeler framfor vanlige aksjeselskap. Det er ikke noe minstekrav til aksjekapital, mens et norsk AS må ha en aksjekapital på minst 100 000 kroner. Det er dessuten ingen plikt til å ha revisor så lenge årsomsetningen er under 5 mill kr.

Selskapsformen har ført til så mye svindel at Skatteunndragelsesutvalget foreslår å forby NUF-selskaper som er etablert utenfor EØS-området dersom de ikke driver reell virksomhet i stiftelseslandet. NUF-selskap som er etablert i et EU- eller et EØS-land kan derimot ikke forbys. Det følger av en dom i EF-domstolen i mars 1999.

31

9. LOs femten krav fra 1990

«LO har bare fått innfridd ett av sine femten krav til EØS-avtalen, men jeg er i tvil om hvor lurt det ene kravet var». Det var konklusjonen til jus-professor Torstein Eckhoff i mars 1992.

Her er tre av de kravene:

Krav 6: *«Norge må fortsatt kunne iverksette strengere miljøregler enn det andre EØS-land har.»*

Krav 8: *«Konsesjonslovene må bygges ut for å trygge samfunnsmessig styring av næringspolitikken, fremme samfunnsinteressene og sikre statlig innflytelse på og kontroll med eierstrukturen i næringslivet.»*

Krav 9: *«Norske myndigheter må ha styring med virksomheten på den norske kontinentalsokkel. Samfunnsinteressene skal fortsatt ligge til grunn for utdeling av rettigheter.»*

Det var enkelt for Torstein Eckhoff å påvise at også kravene om full sysselsetting (krav 1), forpliktende handlingsprogram for faglige og sosiale rettigheter (krav 2), konsernfaglig samarbeid og medbestemmelse (krav 3), medbestemmelse for arbeidstakerne i EØS-prosessen (krav 4), adgang for bearbeidede fiskeprodukter (krav 5), norske lønns- og avtalevilkår for arbeid ellers i Norge (krav 10), kontrollavtaler for å sikre norske lønns- og avtalevilkår (krav 11), bedre innsyn i kapitalbevegelsene (krav 12), sikring av forbrukerinteressene (krav 14), offentlige løsninger av fellesoppgavene i samfunnet (krav 15) ikke var oppfylt slik det var rimelig å tro at de var ment fra LOs side.

Andre krav var innfridd utenom EØS-avtalen, som f.eks. adgangen til enhetsmarkedet (krav 5) og deltakelse i EFs miljøsamarbeid (krav 7). Det eneste

kravet som Eckhoff mente var innfridd, var kravet om maksimal deltakelse i EFs forskningsprogrammer (krav 13). Men her var Eckhoff i tvil om ikke den nåværende ordningen med å delta der hvor vi faktisk har interesse av programmene, var minst like gunstig.

På representantskapsmøte 22. juni 1992 vedtok LO mot 26 stemmer å anbefale at EØS-avtalen ble ratifisert. I stedet for å konstatere at EØS-avtalen ikke oppfylte LOs 15 krav, valgte flertallet i representantskapet å stille krav til norske regjeringer, både til den daværende og alle framtidige.

Om oljevirkksomheten på sokkelen var uttalelsen skråsikker: *«Forvaltningen av ressursene tilligger nasjonale myndigheter og berøres ikke av EØS-avtalen.»*

10. De siste direktiv og forordninger

10.1 Kollektivforordningen

EUs kollektivforordning tvinger fram anbudskonkurranse om all busstransport som mottar offentlig støtte.

På kort sikt kan oppdragsgiverne spare penger på slike anbud. Ved de første anbudsrundene er konkurransen ofte tøff, og billigste tilbud kan gjøre buss-tjenestene billigere enn før. Men etter hvert forsvinner de små selskapene fordi det koster for mye å delta i anbudskonkurransen. På lengre sikt kan dette føre til at store selskap deler markedet seg i mellom og slik unngår en priskonkurranse som ville ramme dem alle. Dette har skjedd i alle land med anbudskonkurranse om busstrafikken.

For bussjåførene har innføringen av anbud vært klart negativ. Mange plages av den usikkerheten som enhver anbudsrunde fører med seg: Har jeg jobb etterpå? Må jeg skifte arbeidsgiver? Får jeg i så fall en dårligere pensjonsordning?

Men anbudskonkurransen fører også med seg at sjåførene pålegges dårligere arbeidsvilkår, som skiftordninger med lange pauser midt på dagen – og stadige endringer i arbeidstid på kort varsel. Alle norske forbund som organiserer bussjåfører, advarte mot forordningen da den var til høring.

Det er i alt vesentlig lokale norske interesser som berøres av kollektivforordningen, sjåførers jobbsikkerhet og arbeidsforhold, busspriser, om fylkeskommuner kan spare penger osv. Det kan trenge en utredning om konsekvensene av obligatoriske anbud på busstransport.

10.2 Postdirektivet

Godtar vi EUs tredje postdirektiv, mister Posten eneretten til å få brev under 50 gram fram til alle postkasser i Norge. Denne eneretten har gjort det mulig å opprettholde den såkalte «enhetsporto», at det koster like mye å sende brev fra Lindesnes til Nordkapp som innen en bydel i Oslo.

Det er bare i tettbygde strøk at utenlandske postselskap kommer til å ta opp konkurransen med Posten. Men det er nok å miste noen storkunder til konkurrenter som satser på billigere og gjerne uorganisert arbeidskraft, så mister Posten store deler av den postmengden som det er penger å tjene på.

Tidspunktet er i tillegg ytterst provoserende. Over hele verden arbeides det med å vinne kontroll over markedskrefter som har løpt løpsk. Postleveranser er naturligvis bare en liten bit av denne samfunnsøkonomiske dragkampen. Men også på dette området har vi valget: vi kan la postomdeling organiseres etter samfunnshensyn som vi på demokratisk vis legger til grunn – eller la konkurransen avgjøre hva slags postomdeling det er lønnsomt å utvikle.

Virkningene av økt konkurranse slår negativt ut også på lønns- og arbeidsvilkår. En undersøkelse som EUs eget arbeidslivsinstitutt, Eurofound, la fram i 2007 («Industrial relations in the postal sector») viser at arbeidsmengden øker, at det blir mer ubekvem arbeidstid, mer skiftarbeid, mer bruk av deltid og mer bruk av korttidskontrakter, ofte i form av innleie fra utleiefirma. Ansatte med tariffavtale og pensjonsordning erstattes av kontraktører som jobber uten feriepengene, uten sjukelønnsordning, uten pensjonsrettigheter og med ei betaling langt under tarifflønn.

10.3 Helsedirektivet

Forslaget til helsedirektiv gir EU-borgere rett til å søke helsetjenester hvor som helst i EU og til at ens egen stat betaler for helsetjenestene uansett hvor behandlingen skjer.

Hvis helsedirektivet godtas av regjering og Storting, plikter Norge å betale for helsetjenester i andre EU- og EØS-land hvis det dreier seg om behandling som en har krav på etter norsk lov.

Retten til å oppsøke helsetjenester hvor som helst i EU, er på kort sikt bra for pasienter. Men fordi styring og kontroll kan glippe, kan denne retten gjøre det vanskeligere å utvikle et helsevesen som mestrer de vanskelige avveiningene av hvilket helsetilbud som i det lange løp er til fordel for befolkningen.

Et opplegg for å refundere utgiftene ved helsebehandling i andre land vil for eksempel fungere enklest hvis de nasjonale systemene er 100 prosent stykkprisfinansiert. Får grensekryssende helsetjenester et vesentlig større omfang enn i dag, kan direktivet bli et press for å innføre stykkprisfinansiering i land der denne finansieringsmåten ikke brukes. Eller til å øke omfanget av stykkprisfinansiering i land der delvis stykkprisfinansiering er innført.

I Norge er sjukehus 60 prosent stykkprisfinansiert. Her har Fremskrittspartiet i mange år argumentert for at «pengene skal følge pasienten». Forslaget til helsedirektiv vil la pengene følge pasienten også på tvers av landegrensene. Spørsmålet blir hvor fritt pasienten skal kunne velge blant sjukehus og behandlingstilbud i andre land.

11. En annen EØS-avtale enn den som Stortinget godkjente i 1992?

Da Stortinget godkjente EØS-avtalen i oktober 1992 ble det lagt til grunn at «EØS-reglene ikke var til hinder for å opprettholde ikke-diskriminerende restriksjoner på kapitalbevegelser, som for eksempel konsesjonsordninger som ikke gjør forskjell på nordmenn og utlendinger. Bakgrunnen for denne oppfatningen var blant annet korrespondanse mellom EFTA-landene og Kommisjonen, hvor Kommisjonen uttalte at ikke-diskriminerende ordninger etter deres syn ikke kunne anses å stride mot reglene om fri bevegelse av kapital.» (St.meld. nr. 27 (2001–2002) s. 39-40)

ESA har i en rekke saker lagt til grunn at norske lovregler om eierforhold og konsesjonsordninger er i strid med EØS-avtalen også om de ikke diskriminerer mellom nordmenn og utlendinger. Det gjaldt ervervsloven, reglene om erverv av vannfallsrettigheter, om boplikt og om eierskap i finansinstitusjoner.

11.1 Fra industrikonsesjonslov til ervervslov til ingen ting

De fleste konsesjonslovene våre måtte vike for EØS-avtalen. Det gjaldt bl.a. den konsesjonsloven som regulerte utenlandske oppkjøp av norske bedrifter, Industrikonsesjonsloven av 1917. Den ble erstattet av en lov som innførte meldeplikt ved alle større oppkjøp enten kjøperen er innenlandsk eller utenlandsk. (Lov om erverv av næringsvirksomhet av 1994)

I 2003 ble ervervsloven opphevet etter at ESA fastslo at også denne loven var et hinder for den frie etableringsretten og dermed i strid med EØS-avtalen. Heretter er det bare markedet som skal avgjøre hvem som skal eie norsk næringsliv.

Under EØS-debatten i 1992 var det ett av LOs vilkår for å godta EØS-avtalen at vi måtte få en effektiv ervervslov til erstatning for industrikonsesjonsloven. Det lovet Brundtland-regjeringen.

11.2 En hjemfallsrett med begrensninger

Konsesjonsloven av 1917 (Lov om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom, m.v.) innførte den såkalte hjemfallsretten. Den innebar at når private eiere fikk konsesjon på å bygge ut vannkraft, ville konsesjonen gjelde i 60 år. Etter det skulle vassdrag og produksjonsutstyr tilfalle staten. Offentlige utbyggere fikk derimot konsesjon på ubegrenset tid.

Denne konsesjonsloven sikret nasjonal kontroll over viktige norske naturressurser og var samtidig av avgjørende betydning for industriutviklingen i Norge.

ESA krevde at private utbyggere måtte likestilles med offentlige, og Stoltenberg II-regjeringen fant fram til et kompromiss som innebar

- at private eiere ikke lenger vil kunne få konsesjon på å bygge eller kjøpe vannkraftverk. Unntaket er såkalte «småkraftverk».
- at vannfall som er hjemfalt til staten ikke lenger vil kunne selges tilbake til gamle eller nye private eiere
- at private ikke lenger kan kjøpe mer enn 1/3 av offentlig eide kraftverk.

11.3 Boplikt?

ESA har rettet søkelyset både mot boplikten ved kjøp av boliger langs kysten og mot bo- og driveplikten på landbrukseiendommer.

Det er uenighet mellom de politiske partiene om boplikten er en fornuftig ordning både for kystkommuner som vil sikre seg mot at helårsboliger ender som feriesteder – og for landbrukskommuner som vil sikre seg mot at de som vil drive jordbruk taper i kampen om landbrukjord. Men for ESA er poenget at den slags diskusjoner er meningsløse. Slike spørsmål er det EØS-jusen som avgjør. Hvis boplikten er viktig for oss, skulle vi ha tatt diskusjonen den gang Stortinget diskuterte EØS-avtalen i oktober 1992.

På spørsmål fra Aftenposten (23.10.02) om disse konsesjonsordningene diskriminerer utlendinger, svarer ESAs informasjonssjef Tor Arne Solberg-Johansen: *«Nei, det er nok riktig. Men her har det vært en utvikling i forståelsen av EØS-avtalen hvor man ikke bare ser på direkte diskriminering overfor utlendinger, men også ser på om regler som begrenser fri flyt av kapital og etablering, rammer urettmessig»*

11.4 Eierskap i finansinstitusjoner

Norsk lov har hatt ei grense på 10 prosent for hva en enkeltperson eller et selskap kan eie i en finansinstitusjon (en bank eller et forsikringsselskap). ESA mente at denne begrensningen var i strid med EØS-avtalen fordi den hindret fri bevegelse av kapital og den frie etableringsretten. Etter lange dragkamper endte det med at grensa ble satt opp til 25 prosent.

11.5 «Utvikling i forståelse»

Denne «utviklingen i forståelsen av EØS-avtalen» la også Bondevik II-regjeringen merke til – og godkjente.

Regjeringen bekreftet i St.meld. nr. 27 (2001–2002) at det ikke har skjedd formelle endringer i reglene om frie kapitalbevegelser siden EØS-avtalen trådte i kraft. Til tross for det har ESA i en rekke saker lagt til grunn at norske lovregler om eierforhold og konsesjonsordninger er i strid med EØS-avtalen også om de ikke diskriminerer mellom nordmenn og utlendinger.

Fra norsk side har en ment at ESA tar feil når den legger til grunn den «nye forståelsen» av EØS-avtalen. Likevel valgte Bondevik II-regjeringen å bøye unna i alle de sakene som er nevnt i dette avsnittet. Det sies i klartekst i EØS-meldingen:

«Fra norsk side har en bestridt at de norske reglene strider mot EØS-avtalen. Det har ennå ikke kommet til sak for EFTA-domstolen i de aktuelle sakene. Dette skyldes dels at en fra norsk side ikke har funnet det hensiktsmessig å beholde de aktuelle rettsreglene. En har også fra norsk side søkt å gå i dialog med ESA om mulige justeringer av de norske reglene, framfor å bringe saken inn for EFTA-domstolen.» (s. 39)

Det er ei prinsipiell grense som nå passerer. Hittil har EU-kommisjonen og ESA hatt mer enn nok å gjøre med å passe på at nasjonale lovverk ikke behandler utlendinger annerledes enn landets egne borgere. Det var den frie flyten over

grensene som skulle sikres. Nå rettes søkelyset mot rent innenlandske ordninger. Rammer de på en eller annen måte den frie flyten, skal de vekk.

Dette er en tolkning av EØS-avtalen som EØS-tilhengerne på Storting og i fagbevegelsen kategorisk ville ha avvist under debatten om EØS-avtalen i 1991–92. Det betyr at den EØS-avtalen som vi nå ser konturene av, aldri har vært diskutert – og dermed heller ikke godkjent her i Norge.

12. Inn i EU for å verge oss mot EØS?

At EØS-avtalen er ille for Norge, blir EU-tilhengere og EU-motstandere stadig mer enige om. Men slipper vi unna det som er ille ved EØS ved å melde oss inn i EU?

Regelverket i EØS er identisk med EUs regelverk for det indre markedet. Det regelverket vil ramme oss på samme måte og på like mange områder om vi er medlem av EU.

Men som medlem av EU har vi vel i alle fall litt innflytelse på dette regelverket?

Men de reglene som til nå har rammet oss hardest i EØS, er selve kjernen i EU-retten, den som har vært fastlagt i EU-traktatene fra Roma-traktaten i 1957 til Nice-traktaten i 2000. EU-traktaten kan bare endres hvis alle medlemsregjeringene er enige om det. For tida må altså 27 regjeringer være enige om endringene.

Det er de fire markedsfrihetene som er denne kjernen, prinsippene om fri bevegelse av varer, tjenester, kapital og arbeidskraft. I løpet av EUs 50-årige historie har aldri noen regjering foreslått å endre traktaten på så grunnleggende punkter.

For å sikre at disse fire markedsfrihetene ikke skal kunne antastes av noen myndighet på nasjonalt, regionalt eller lokalt nivå, har EU etter 1986 utviklet alle detaljene i lovverket for det som kalles «det indre markedet». Det var det lovverket Stortinget godtok da EØS-avtalen ble godkjent i oktober 1992.

Dette lovverket utvides fortsatt, og noen av de nye reglene har utløst krav om at de burde ha vært stoppet med den reservasjonsretten som EØS-avtalen inneholder. Den reservasjonsretten har til nå aldri vært brukt – trass i at den norske ja-sida stadig beklager seg over at *«vi må godta alt som kommer fra Brussel!»* Da er det påfallende at det faktisk bare er ja-partiene som godtar alt som kommer fra Brussel. Alle de andre partiene på Stortinget, Kristelig Folkeparti, Venstre, Senterpartiet og SV har ved flere anledninger stemt for å ta i bruk reservasjonsretten.

Men de fleste EØS-sakene som skaper strid i Norge, skyldes ikke nye EØS-regler. Når vi en lang periode ikke kunne la bedrifter i fraflyttingskommuner slippe med redusert arbeidsgiveravgift, var det ikke på grunn av et nytt EU-direktiv

som vi kunne brukt reservasjonsretten i EØS-avtalen mot. Det var fordi EU-kommisjonen mente det var i strid med grunnleggende artikler i EU-traktaten.

Slik har det også med angrepene på hjemfallsretten, på bo- og driveplikten i landbruket, på boplikten i boligområder langs sørlandskysten, på eierbegrensningene i finansnæringa, på frislippet av rusbrusen, på øremerkingen av professorater for kvinner i fag der det bare fins mannlige professorer.

Bakgrunnen for alle disse angrepene på norsk lov og norske vedtak er en stadig strammere tolkning av EU-traktaten når det gjelder hva de fire markedsfrihetene skal innebære. Denne tendensen til stadig sterkere overstyring fra Brussel av hva Stortinget, fylkesting og kommunestyre kan gjøre, den skal det altså bli slutt på hvis Norge blir medlem av EU!

Da må vi først endre så grunnleggende trekk ved EU-retten at de er traktatfestet. I så fall må alle EU-regjeringene være enige om det, med Norge blir det 28 slike regjeringer. Ja-sida i Norge har da heller aldri sagt at et så utopisk prosjekt er målet med et norsk medlemskap.

Nye EU-regler som utfordrer norske interesser eller verdier, kan vi stoppe med reservasjonsretten. Men det vil ikke EU-tilhengerne på Stortinget.

Men villede opinionen om hvordan vi kan slippe unna provoserende trekk ved EØS ved å melde oss inn i EU, det har den gjort til sitt varemerke i EØS-debatten.

EØS-avtalen er ikke til å leve med slik den er i dag – verken for EU-tilhengere eller EU-motstandere. På kort sikt er det ikke noe flertall i Norge for å si opp EØS-avtalen. Men kan avtalen endres slik at vi blir kvitt det som provoserer mest?

Da kunne Norge be om forhandlinger for eksempel om noen av de følgende punktene:

- a) om rett til å stille strengere krav til produkter ut fra helse- og miljøhensyn,
- b) om rett til å utforme regionalpolitikken uavhengig av EUs regelverk,
- c) om rett til unntak fra EUs anbudskrav på enkelte områder, for eksempel i kollektivtransporten,
- d) om rett til å skjerme enkelte sektorer fra EUs liberaliseringsregler, for eksempel innenlandske posttjenester. og
- e) om rett til å opprettholde konsesjonsregler som ikke diskriminerer mot utlendinger (eksempel: reglene om hjemfallsrett, regler om bo- og driveplikt, om lokal fortrinnsrett til oppdrettsanlegg).

Til nå er det lite som tyder på at EU ville være særlig interessert i å forhandle om en slik nedbygging av EØS-avtalen. Men det har aldri vært prøvd for alvor fra norsk side. De partiene som ser EØS-avtalen som en varig – eller i hvert fall en langvarig – løsning, bør være ekstra interessert i å få vekk det som provoserer mest.

12.1. Reservasjonsretten

Grunnloven tillater ikke at Norge overfører beslutningsmyndighet til internasjonale organisasjoner vi ikke er medlem av. Samtidig var meningen med EØS at EU og EØS for all framtid skulle ha samme regelverk for alt som har å gjøre med fri flyt av varer, tjenester, kapital og arbeidskraft. Siden det er EUs regler som skal være felles, var dette et problem uten løsning.

På papiret så riktig nok «løsningen» perfekt ut: Norge fikk rett til å reservere seg mot alt EU kunne komme til å vedta.

Ingen EU-land har en slik reservasjonsrett overfor regler som skal gjelde på det indre markedet. Ja-sida i Norge har derfor valgt å oppfatte reservasjonsretten på en svært spesiell måte: Det er ikke meningen at reservasjonsretten skal brukes i praksis. Reglene om reservasjonsrett betyr bare at formelt har Norge ikke overført beslutningsmyndighet til EU. Formelt er Grunnloven ikke brutt. I praksis godtar vi alt EU vedtar. Det er dette professor Eyvind Smith har kalt «*en konstitusjonell katastrofe*».

Kontakt:
Fagforbundet
Keyersgate 15, 0165 Oslo
Telefon: 23 06 40 00
www.fagforbundet.no

Nei til EU
Storgata 32, 0184 Oslo
Telefon: 22 17 90 20
www.neitileu.no

FAGFORBUNDET